

Prejeto: 26. 3. 2023  
1.01 izvirni znanstveni članek

Mateja Čoh Kladnik<sup>1</sup>

## *Sodišče slovenske narodne časti v Novem mestu<sup>2</sup>*

### *Izvleček*

*Na začetku junija 1945 je bilo ustanovljeno Sodišče slovenske narodne časti. Do konca avgusta 1945 je sodilo tistim, ki so (naj bi) med vojno na kakršenkoli način sodelovali z okupatorji. Petčlanski senati so zasedali v Ljubljani, Kranju, Novem mestu, Celju, Mariboru, na Ptuju in v Murski Soboti. V Novem mestu je bil prvi proces 10. julija, sodišče pa je zaradi nezadovoljstva okrožnega komiteja komunistične partije z delom sodnikov pravnikov nehalo delovati že 14. julija. Sodišče je dejanja, ki naj bi jih storili obtoženi, obravnavalo zelo milo in izreklo dokaj nizke kazni. Na devetih procesih je obsodilo 34 oseb na izgubo narodne časti, 22 oseb na kazen lahkega prisilnega dela in šest oseb na delno zaplembo premoženja. Po ukinitvi sodišča in objavi pomilostitve je bila obsojenim v celoti odpuščena kazen*

- 1 Dr. Mateja Čoh Kladnik, znanstvena sodelavka, Študijski center za narodno spravo, Tivolska 42, SI – 1000 Ljubljana, [mateja.coh.kladnik@scnr.si](mailto:mateja.coh.kladnik@scnr.si).
- 2 Študija je nastala v okviru raziskovalnega programa Kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin na slovenskem ozemlju v 20. stoletju (P6-0380), ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) iz državnega proračuna.

*prisilnega dela. Pravne posledice kazni izgube narodne časti so bile omejene na izgubo političnih in državljanskih pravic, tudi volilne pravice. Kazen zaplembe premoženja je ostala v veljavi.*

**KLJUČNE BESEDE:** *Sodišče slovenske narodne časti, Novo mesto, sodni procesi, kaznovalna politika, izguba narodne časti, prisilno delo, zaplemba premoženja, 1945*

### *Abstract*

*The Court of Slovenian National Honour was established in early June 1945. Until the end of August 1945, it tried those who had (allegedly) collaborated with the occupying forces during the war in any way. Senates consisting of five members held sessions in Ljubljana, Kranj, Novo Mesto, Celje, Maribor, Ptuj and Murska Sobota. In Novo Mesto, the first trial took place on 10 July, but the court ceased to operate as early as 14 July due to the dissatisfaction of the district committee of the Communist Party with the work of the jurist judges. The court treated the acts allegedly perpetrated by the accused very leniently and imposed fairly mild penalties. In nine trials, it sentenced 34 persons to the loss of national honour, 22 persons to light forced labour and six persons to a partial confiscation of property. After the court was abolished and a pardon was declared, the convicted were fully excused of forced labour. The legal implications of the penalty of the loss of national honour were limited to losing political and civil rights, including the right to vote. The penalty of property confiscation remained in effect.*

**KEYWORDS:** *Court of Slovenian National Honour, Novo Mesto, court trials, punitive policy, loss of national honour, forced labour, confiscation of property, 1945*

## Uvod

V procesu t. i. čiščenja in utrjevanja oblasti, ki ga je Komunistična partija Slovenije (KPS) intenzivno izvajala neposredno po koncu vojne, je bila posebej pomembna vloga kazenskega sodstva.<sup>3</sup> To je bilo orodje partije za obračun z dejanskimi ali velikokrat zgolj domnevnimi nasprotniki. Zvrstili so se številni sodni procesi, katerih ozadje je bilo politično in na katerih so

- 3 Ustroj in delovanje pravosodnega sistema (in kazenskega sodstva) v Sloveniji po koncu druge svetovne vojne sta danes znana. Glejte npr. Jelka Melik in Mateja Jeraj, *Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim* (Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2015); Jelka Melik in Mateja Jeraj, »Slovensko kazensko sodstvo v letu 1945,« *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016): 449–64; Mateja Čoh Kladnik (ur.), *Brezpravje »v imenu ljudstva«* (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016); Mateja Čoh Kladnik (ur.), *Revolucionarno nasilje, sodni procesi in kultura spominjanja* (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2014); Žiga Koncilijska, *Politično sodstvo: sodni procesi na Slovenskem v dveh Jugoslavijah* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015); Milko Mikola, *Rdeče nasilje. Represija v Sloveniji po letu 1945* (Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2012), 233–47; Tamara Griesser Pečar, *Cerkev na zatožni klopi. Sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960* (Ljubljana: Družina, 2005); Tamara Griesser Pečar, »Show Trials in Slovenia: The Case of Ljubo Sirc,« *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 3, št. 1 (2019): 119–46; Tamara Griesser Pečar, »Značilnosti revolucionarnega sodstva,« *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 1, št. 1-2 (2017): 117–38; Lovro Šturm, »Pravo in nepravo po letu 1941,« v: *Žrtve vojne in revolucije*, ur. Janvit Golob idr. (Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije, 2005), 100–14; Gašper Dovžan in Urška Tekavec, *Temne strani slovenske pravne preteklosti v luči slovenske ustave* (Ljubljana: Nova revija, 2001); Roman Ferjančič in Lovro Šturm, *Brezpravje: slovensko pravosodje po letu 1945* (Ljubljana: Nova revija, 1998); Jera Vodusek Starič, »Ozadje sodnih procesov v Sloveniji v prvem povojnem letu,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 32, št. 1-2 (1992): 139–54; Martin Ivanič (ur.), *Dachauski procesi*, (Ljubljana: Komunist, 1990); in tam navedena literatura.

bili obsojeni ljudje iz političnih razlogov.<sup>4</sup> V Sloveniji so se začeli prvi politični procesi kmalu po koncu vojne in so vrh dosegli poleti 1945. Ministrstvo za pravosodje je sredi maja izdalo uredbo,<sup>5</sup> s katero je bilo ustavljeno poslovanje vseh civilnih sodišč, ki niso bila ustanovljena na podlagi odloka predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS) iz septembra 1944.<sup>6</sup> To pomeni, da je takrat prešlo izvajanje kazenskega sodstva na vojaška sodišča, ki so bila na novo organizirana maja 1944 z *Uredbo o vojaških sodiščih*,<sup>7</sup> na podlagi uredbe so sodila in izrekala kazni do konca avgusta 1945.<sup>8</sup>

4 Mikola, *Rdeče nasilje*, 235.

5 »Uredba o začasni delni ustavitvi poslovanja sodišč v Sloveniji,« *Uradni list Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije*, št. 5/1945.

6 »Odlok o začasni ureditvi narodnih sodišč in narodnih sodnikov,« *Uradni list SNOS in NVS*, št. 4/1944.

7 Josip Broz Tito, *Zbrana dela*, knj. 20 (Ljubljana: Založba Borec, 1986), 125–34.

8 O delovanju vojaških sodišč glejte npr. Lovro Šturm, »Slovenia. Law and Non-Law after 1941,« v: *Slovenia in 20th century. The legacy of totalitarian regimes*, ur. Mateja Čoh Kladnik (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016), 277–96; Renato Podbersič, »Partizansko sodstvo na Primorskem,« v: *Brezpravje »v imenu ljudstva«*, 9–28; Mateja Čoh Kladnik, »Kazensko sodstvo poleti 1945,« v: *Brezpravje »v imenu ljudstva«*, 75–81; Aida Škoro Babić, »Partizanska redna vojaška sodišča avgusta in septembra 1943,« *Arhivi* 36, št. 2 (2013): 347–57; Mikola, *Rdeče nasilje*, 251–96; Jelka Melik in Aida Škoro Babić, »Postavitev stalnih partizanskih vojaških sodišč na Slovenskem,« *Arhivi* 35, št. 2 (2012): 353–64; Tadeja Tominšek Čehulić, »Vloga varnostno-obveščevalnih organov partizanskega gibanja v partizanskem sodstvu: smrt ali usmrtitev,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 51, št. 1 (2011): 207–20; Tadeja Tominšek Čehulić, »Partizansko sodstvo v Sloveniji med drugo svetovno vojno: kaznovalna politika in vprašanje smrtnih kazni,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 49, št. 2 (2009): 83–94; Damjan Guštin, »Razvoj vojaškega sodstva slovenskega odporniškega gibanja 1941–1945,« *Prispevki za*

Poleg vojaških sodišč je bilo poleti 1945 pristojno za kazensko sodstvo še Sodišče slovenske narodne časti.<sup>9</sup> Sodišča narodne časti so bila po koncu vojne ustanovljena v nekaterih evropskih državah, na primer v Franciji, Belgiji, na Nizozemskem in Češkoslovaškem<sup>10</sup> ter v vseh jugoslovanskih republikah.<sup>11</sup> Pojem

*novejšo zgodovino* 44, št. 1 (2004): 49–62; Milko Mikola, *Sodni procesi na Celjskem 1944–1951* (Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 1995), 46–89.

- 9 Glejte npr.: Mateja Čoh Kladnik, »*Narod sodi*«: *Sodišče slovenske narodne časti* (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2020); Mikola, *Rdeče nasilje*, 282–96; Mojca Kobale, *Sodišče narodne časti* (Maribor: Univerza v Mariboru, 2010); Stane Rozman, »Sojenje sodišča narodne časti v poletju leta 1945 v Celju,« v: *Iz zgodovine Celja 1945–1991*, ur. Marija Počivavšek (Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 2006), 33–56; Mikola, *Sodni procesi na Celjskem*, 92–94; Roman Brunšek, »Procesi pred sodiščem slovenske narodne časti v Ljubljani,« *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 43, št. 1–2 (1995), 106–13; Jera Vodušek Starič, *Prevzem oblasti 1944–1946* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992), 275–78; Marjan Mehle, »O vlogi vojaških in narodnih sodišč ter sodišča slovenske narodne časti,« *Slovenski poročevalec*, 20. 7. 1945, 3.
- 10 Benjamin Frommer, *National Cleansing: Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czechoslovakia* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005); Vodušek Starič, *Prevzem oblasti*, 187.
- 11 Glejte npr.: Momčilo Mitrović, *Srpska nacionalna čast pred zakonom 1945. godine* (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2007); Martina Grahek Ravančič, »U ime naroda: rad sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj 1945. godine,« v: *Človekove pravice in temeljne svoboščine: Za vse čase!*, ur. Marta Milena Keršič in Damjan Hančič (Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2017), 159–75; Martina Grahek Ravančič, *U ime naroda! Djelovanje sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj 1945. godine*, rokopis (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2022); Vera Katz, »Komunizam i represija: Sud narodne časti u Bosni i Hercegovini,« v: *60 godina od završetka Drugog svjetskog rata – kako se sjećati 1945. godine* (Sarajevo: Institut za istoriju u Sarajevu, 2006), 145–66, pridobljeno 27. 9. 2022, URL: [https://issuu.com/institut-zaistorijusarajevo/docs/zbornik\\_60\\_godina](https://issuu.com/institut-zaistorijusarajevo/docs/zbornik_60_godina); Miro Gardaš, Josip Salapić, Tunjica Petrašević, »Sudski postupci pred sudovima za zaštitu nacionalne

časti so začeli proti koncu druge svetovne vojne povezovati z narodnostjo. Predpisi, ki so določali prestopke in kazniva dejanja zoper narodno čast, praviloma niso natančno definirali, kaj naj bi tak prekršek ali kaznivo dejanje sploh pomenilo. Splošno lahko zapišemo, da so sodišča narodne časti sodila osebam, ki so (naj bi) med vojno na kakršenkoli način sodelovale z okupatorji ter s svojim ravnanjem prizadele in omadeževale »čast naroda«. <sup>12</sup> Po nekaterih navedbah so bila sodišča narodne časti ustanovljena po sovjetskem vzoru, po podobnih sodiščih, ki so bila organizirana v vojaških enotah. <sup>13</sup>

V nadaljevanju predstavljamo organizacijo in delovanje Sodišča slovenske narodne časti v Novem mestu julija 1945. Gradivo, ki ga zaradi pandemije covida-19 nismo mogli pregledati za monografijo, <sup>14</sup> se nahaja v arhivu Okrožnega sodišča v Novem mestu. Ohranjeni so vpisnik, 19 kazenskih (Snč) spisov

časti s posebnim osvrto na Sud za zaščito nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Osijek – Virovitica,« v: *Istražne radnje i pomoćna sredstva u sudskim postupcima kroz povijest*, ur. Miro Gardaš (Osijek: Pravni fakultet u Osijeku, 2010), 157–80; Zdravko Matić, »Djelovanje Suda za zaščito nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj 1945. – osvrt na Srednjo-dalmatinski okrug i presudu Mati Podrugu iz Dicma,« *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, št. 60 (2018): 351–83, pridobljeno 27. 9. 2022, URL: <https://hrcak.srce.hr/file/309572>; Momčilo Mitrović, »Prilog izučavanju Suda časti na Beogradskom univerzitetu,« v: *Desničini susreti 2009*, ur. Drago Roksandić, Magdalena Najbar-Agičić in Ivana Cvijović Javorina (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2011), 177–87; Magdalena Najbar-Agičić, »Sud časti Sveučilišta u Zagrebu kao element politike vlasti prema intelektualcima nakon 1945. godine,« v: *Desničini susreti 2009*, 151–62, pridobljeno 27. 9. 2022, URL: <http://ckhis.ffzg.unizg.hr/files/file/pdf/biblioteka/desnicini-susreti/DS-04-Zbornik-DS-2009.pdf>.

12 Čoh Kladnik, »Narod sodi«; Frommer, *National Cleansing*; Mitrović, *Srpska nacionalna čast pred zakonom*; Grahek Ravančić, »U ime naroda«.

13 Mitrović, *Srpska nacionalna čast pred zakonom*, 12, 13.

14 Čoh Kladnik, »Narod sodi«.

in gradivo sodne uprave.<sup>15</sup> Na podlagi seznama gradiva, ki ga je pripravilo novomeško sodišče narodne časti 25. septembra 1945, lahko ugotovimo, da je poleg omenjenih dokumentov takrat okrožnemu sodišču v Novem mestu odstopilo še imenik, Su vpisnik, kjer je bilo zabeleženih 32 vpisov, in odpremno knjigo.<sup>16</sup> Štirje spisi so bili poslani v odločanje javnemu tožilcu 16. in 20. julija, vendar »do danes še niso bili vrnjeni«, je ob predaji zapisalo sodišče narodne časti.<sup>17</sup> Omenimo še, da sta v več kazenskih spisih ohranjeni le prijava in zapisnik zaslišanja osumljenih.<sup>18</sup> Iz Kazenskega vpisnika zoper slovensko narodno čast, ki je ohranjen v novomeški enoti Zgodovinskega arhiva Ljubljana, lahko ugotovimo, da je bil v teh primerih postopek 13. julija ustavljen.<sup>19</sup>

### *Ustanovitev Sodišča slovenske narodne časti*

Sodišče slovenske narodne časti je bilo ustanovljeno z *Zakonom o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast* (ZSNČ),<sup>20</sup> ki ga je sprejelo predsedstvo SNOS-a 5. junija 1945. Partija je začela načrtovati ustanovitev sodišča že pred koncem vojne; centralni komite KPS je dal direktivo za

15 Arhiv Okrožnega sodišča Novo mesto (AOSNM), Snč vpisnik; Snč spisi; Su spisi.

16 AOSNM, Su spisi, Seznam spisov Sodišča slovenske narodne časti, senat v Novem mestu, 25. 9. 1945.

17 Teh štirih spisov (Snč 16/45, Snč 18/45, Snč 22/45 in Snč 23/45) v arhivu novomeškega okrožnega sodišča ni. Glejte: Ibid.

18 AOSNM, Snč spisi z opravljenimi številkami od Snč 7/45 do Snč 15/45.

19 Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), SI\_ZAL\_NME/0018 Okrožno javno tožilstvo Novo mesto, 1942–1973, t. e. 1, Kazenski vpisnik zoper slovensko narodno čast (Knč vpisnik).

20 *Uradni list SNOS in NVS*, št. 7/1945.

njegovo ustanovitev marca 1945.<sup>21</sup> Ustanavljanje sodišča je bilo zelo dobro propagandno podprto, prav tako so takratni časniki poročali o večjih in pomembnejših procesih.<sup>22</sup>

ZSNC je, poleg ustanovitve in organizacije sodišča, določil tudi kazniva dejanja, tj. zločine in prestopke proti slovenski narodni časti, ter predpisal kazni. Sodišče je na podlagi 2. člena zakona sodilo tistim, ki naj bi med vojno politično, propagandno, kulturno, umetniško, gospodarsko, pravno ali upravno sodelovali z okupatorji in »domačimi izdajalci«; ki naj bi bili v prijateljskih stikih s pripadniki okupacijskih vojsk in oblasti; in tistim, ki naj bi leta 1941 bili oziroma delovali na odgovornih položajih ter prispevali h kapitulaciji in porazu Kraljevine Jugoslavije.<sup>23</sup>

Za prestopke in zločine proti slovenski narodni časti je zakon v 3. členu predpisal kazni, in sicer izgubo narodne časti za določen čas ali trajno, lahko ali težko prisilno delo za največ deset let ter popolno ali delno zaplembo premoženja v korist države. Kazen izgube narodne časti je sodišče izreklo vsem obsojenim in je pomenila, da so bili izključeni iz javnega udejstvovanja, izgubo pravice do javnih služb in poklicev ter izgubo vseh državljanskih in političnih pravic. Senati sodišča so morali o izrečeni kazni izgube narodne časti obvezno obvestiti krajevni oziroma mestni narodnoosvobodilni odbor (NOO) oziroma odbor Osvobodilne fronte (OF), kjer je imel obsojeni stalno bivališče in zaposlitev. To je bilo pomembno predvsem zaradi pravilnega vodenja volilnih imenikov.<sup>24</sup> Podlaga za tako ravnanje je bil odlok predsedstva SNOS-a o spremembah in

21 Čoh Kladnik, »*Narod sodi*«, 52, 53.

22 Mateja Čoh Kladnik, »Sodišče slovenske narodne časti: propaganda,« *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 1, št. 1-2 (2017): 139–58.

23 *Uradni list SNOS in NVS*, št. 7/1945.

24 AOSNM, Su spisi, Navodilo predsednikom senatov, 19. 7. 1945.

dopolnitvah odloka o razpisu volitev v NOO, volitev v krajevne NOO in okrajne skupščine NOO z dne 30. junija 1945, ki je med drugim določal, da volilne pravice nimajo »narodni izdajalci«, to so bili po odloku »*aktivni belogardisti, plavogardisti, domobranc, kulturbundovci, gestapovci in tisti, ki so se pregrešili zoper slovensko narodno čast.*«<sup>25</sup>

Za Slovenijo je bilo ustanovljeno eno sodišče narodne časti, ki je imelo sedež v sodni palači v Ljubljani. Za predsednika Sodišča slovenske narodne časti je bil 13. junija 1945 postavljen sodnik ljubljanskega okrožnega sodišča Alojzij Žigon.<sup>26</sup> Sočasno so bili imenovani tudi predsedstveni tajnik Jože Černe, sicer referent za pravosodje pri NOO Novo mesto, ter prvi člani in tajniki sodišča.<sup>27</sup> Druge člane in tajnike sodišča narodne časti je predsedstvo SNOS-a imenovalo 29. junija, 13. julija in 20. julija 1945.<sup>28</sup>

Sodišče narodne časti je sodilo v več petčlanskih senatih, ki so bili ustanovljeni na sedežih okrožnih NOO, in sicer v Celju, Kranju, Ljubljani, Mariboru, Murski Soboti, Novem mestu in na Ptuju. Prvi procesi so se začeli 4. julija v Ljubljani in Mari-

25 *Uradni list SNOS in NVS*, št. 15/1945.

26 Alojzij Žigon (1886–1964) je študiral pravo v Gradcu. Po prvi svetovni vojni je bil sodnik v Sevnici in Litiji, nato na ljubljanskem okrožnem sodišču, kjer je bil odgovoren za zadeve pravosodne uprave, civilno-pravne zadeve in vodenje zemljiške knjige. Po ukinitvi Sodišča slovenske narodne časti je postal predsednik Vrhovnega sodišča Federalne Slovenije in funkcijo opravljal do upokojitve leta 1948. Glejte: Marjeta Oven in Maja Vavtar, *Vrhovno sodišče na Slovenskem skozi čas* (Ljubljana: Vrhovno sodišče Republike Slovenije, 2016), 55.

27 »Odlok o imenovanju predsednika, predsedstvenega tajnika, članov sodišča in senatnih tajnikov pri sodišču slovenske narodne časti,« *Uradni list SNOS in NVS*, št. 9/1945; »Sodišče slovenske narodne časti prične poslovati,« *Ljudska pravica*, 14. 6. 1945, 2.

28 *Uradni list SNOS in NVS*, št. 13/1945; št. 17/1945; št. 19/1945.

boru, senati pa so izrekli kazni do vključno 24. avgusta 1945, ko je bilo sodišče ukinjeno.<sup>29</sup>

Žigon je predsednikom senatov poslal prva navodila o organizaciji in načinu dela senatov sodišča narodne časti 28. junija. Opozoril je, da so procesi pomembni in občutljivi ter da morajo biti postopki pred sodiščem izpeljani čim hitreje: *»Delo, katero imamo opraviti, naj ima značaj udarnega dela. Završeno mora biti v najkrajšem času.«*<sup>30</sup> Zato je pozval sodnike, naj razpisujejo razprave *»na čimkrajši čas in naj se zmore dnevno čimveč dela«*, ter dodal, naj se morebitne ovire, ki bi nastale pri delu, kot na primer zbiranje dokazov, *»opraviijo v lastni inicijativnosti«*.<sup>31</sup>

Predsedstvo sodišča narodne časti je pošiljalo navodila predsednikom senatov ves čas delovanja. Večinoma so se nanašala na postopke in ravnanja z obtoženimi in obsojenimi, na izvrševanje izrečenih kazni po končanih razpravah in na pisanje poročil. Tako so na primer 12. julija prejeli navodila za poslovanje; predsedniki senatov so bili obveščeni o načinu vpisovanja v vpisnik Snč, predsedstvo jih je opozorilo, naj ne izrekajo pogojnih obsodb, in jim naložilo, da morajo dnevno poročati o številu opravljenih in razpisanih razprav ter o *»važnejših in izrednih primerih«*.<sup>32</sup>

Štiri dni kasneje, 16. julija, je predsedstvo sodišča narodne časti v navodilu predsednikom senatov zapisalo, da so za izvršitev kazni odgovorni posamezni senati (in ne več javni tožilec). Predsedniki senatov so morali zato o izrečeni kazni izgube narodne časti takoj obvestiti krajevni NOO oziroma odbor OF, kjer je imel obsojeni stalno bivališče s pripisom, da poročajo o izrečeni

29 Čoh Kladnik, *»Narod sodi«*, 52–74, 102–09.

30 Ibid., 65.

31 Ibid.

32 AOSNM, Su spisi, Predsednikom senatov Sodišča slovenske narodne časti, 12. 7. 1945.

kazni »radi eventualnega izbrisa iz volilnega spiska – imenika«. <sup>33</sup> Glede na to, da je sodišče narodne časti v Novem mestu poslovalo zelo kratek čas, ni poslalo veliko takšnih poročil. Verjetno je tudi zato v gradivu sodne uprave ohranjenih več dopisov iz druge polovice julija in začetka avgusta 1945, ki so jih sodišču narodne časti v Novem mestu poslali različni organi s pozivom, naj jim pošilja sodbe. Omenimo na primer dopise delegata ministrstva za pravosodje pri okrajnem sodišču v Novem mestu in Kostanjevici, kočevskega in novomeškega okrajnega sodišča in dopis okrajnega načelstva narodne milice Mokronog. <sup>34</sup> Tudi odsek za notranje zadeve pri okrajnem odboru OF Velike Lašče je 27. julija na novomeški senat naslovil dopis, v katerem je sodišče prosil, naj mu dostavi podatke o obsojenih na izgubo državljanskih pravic, torej tudi volilne pravice, saj niso smeli biti »vpisani v volilne imenike. [...] Radi prečiščenja volilnih imenikov nam je torej potreben seznam po naslovnem sodišču obsojenih volil. upravičencev področja tukajšnjega okraja.« <sup>35</sup> Sodišče narodne časti je odgovorilo 30. julija in odseku za notranje zadeve sporočilo, da pred novomeškim senatom ni bil obsojen nihče iz njihovega okraja. <sup>36</sup>

Sočasno je predsedstvo Sodišča slovenske narodne časti predsednikom senatov naložilo, da o izrečenih kaznih zaplembe premoženja obvestijo okrajni NOO ali OF, kjer je imel obsojeni stalno bivališče, ter okrajno sodišče, ki je bilo pristojno

33 AOSNM, Su spisi, Vsem predsednikom senatov Sodišča slovenske narodne časti, 16. 7. 1945.

34 Glejte npr.: AOSNM, Su spisi, Kaznovani volilni upravičenci, 27. 7. 1945; Sodišču narodne časti v Novem mestu, 2. 8. 1945; Sodišču Slovenske narodne časti v Novem mestu, 27. 7. 1945; Sodišču narodne časti v Novem mestu, 30. 7. 1945; Okrožnemu sodišču Novo mesto, 23. 7. 1945.

35 AOSNM, Su spisi, Kaznovani volilni upravičenci, 27. 7. 1945.

36 AOSNM, Su spisi, Okrajni odbor OF, odsek za notranje zadeve Velike Lašče, 30. 7. 1945.

za izvedbo zaplembe premoženja; če tega še ni bilo, so morali obvestiti delegata ministrstva za pravosodje pri nekdanjem okrajnem sodišču obsojenčevega stalnega bivališča.<sup>37</sup>

Dodatna navodila glede izvrševanja kazni je predsedstvo sodišča narodne časti poslalo predsednikom senatov tri dni kasneje, 19. julija. Na podlagi tega navodila so morali predsedniki senatov vsako nedeljo pošiljati tedensko poročilo o opravljenih razpravah, ki je temeljilo na vpisnikih. Poročati so morali npr. o številu obtoženih in izrečenih sodb, koliko obtoženih je bilo oproščenih ter o tem, koliko oseb je bilo obsojenih na posamezno kazen. Prvi rok za oddajo takega poročila je bil 22. julij;<sup>38</sup> na podlagi tega navodila je iz Novega mesta poročal sodnik Mijo Černoš 25. julija.<sup>39</sup>

Dne 24. julija je predsedstvo sodišča narodne časti poslalo predsednikom senatov dodatna navodila glede izvrševanja kazni prisilnega dela. Ti so morali vsaka dva ali tri dni poslati predsedstvu sodišča v Ljubljani seznam obsojenih na kazen prisilnega dela, in sicer posebej za lahko in težko prisilno delo. Seznime so morali narediti v dveh izvodih; en izvod je ostal sodišču, drugega pa je sodišče posredovalo ministrstvu za notranje zadeve, ki je bilo pristojno za izvršitev kazni.<sup>40</sup> Obsojeni pred novomeškim senatom so kazen prisilnega dela prestajali v kazenskem taborišču v Kočevju.<sup>41</sup>

37 AOSNM, Su spisi, Vsem predsednikom senatov Sodišča slovenske narodne časti, 16. 7. 1945 in Okrajnemu OF odboru v Kostanjevici, 18. 7. 1945.

38 AOSNM, Su spisi, Vsem predsednikom senatov Sodišča slovenske narodne časti, 19. 7. 1945.

39 AOSNM, Su spisi, Sodišču slovenske narodne časti v Ljubljani, 25. 7. 1945.

40 AOSNM, Su spisi, Predsedniku senata Sodišča slovenske narodne časti v Novem mestu, 24. 7. 1945.

41 Prim.: AOSNM, Su spisi, Tov. predsedniku senata sodišča slovenske narodne časti v Novem mestu, 20. 8. 1945.

*Vzpostavitev sodišča narodne časti v Novem mestu*

Vzpostavitev sodišča narodne časti in organizacija dela posameznih senatov v Sloveniji sta potekali počasi, glavna težava pa je bila pomanjkanje ustreznega (pravnega) kadra. Člani senatov Sodišča slovenske narodne časti so bili sodniki pravniki, sodniki laiki (nepravniki) in tajniki; vsi so morali pred začetkom opravljanja funkcij priseči. Prisega je bila dana ustno in v predpisani obliki, kar pomeni, da je bila njena vsebina vnaprej določena.<sup>42</sup> Prvi člani in tajniki novomeških senatov so prisegli 4. julija 1945. Iz zapisnika o njihovi zaprisegi bi lahko sklepali, da sta bila na prisegi prisotna predsednik in tajnik sodišča, Žigon in Černe.<sup>43</sup> To je malo verjetno, saj je Žigon 4. julija predsedoval senatu, ki je opravil prvo razpravo pred sodiščem narodne časti v Ljubljani, ko so na zatožno klop sedli člani t. i. konzulte oziroma Sosveta Ljubljanske pokrajine.<sup>44</sup> Žigon je bil v Novem mestu zagotovo 10. julija, saj je novomeški okrožni komite KPS dan kasneje poročal, da je prišel v Novo mesto predsednik sodišča narodne časti in »pripeljal s seboj novega sodnika in je vspostavljeno soglasno z javnim tožilcem razumevanje, da sodniki juristi ne bodo povzročali težav pri odstopanju slučajev vojaškemu sodišču.«<sup>45</sup>

Tako so 4. julija kot prvi člani Sodišča slovenske narodne časti v Novem mestu prisegli novomeški trgovec Ciril Barborič,<sup>46</sup> sodnik novomeškega okrožnega sodišča Mijo Černoš in sodni

42 AOSNM, Su spisi, Predsednikom senatov Sodišča slovenske narodne časti, 12. 7. 1945.

43 AOSNM, Su spisi, Zapisnik o zaprisegi sodnikov in tajnikov, 4. 7. 1945.

44 Čoh Kladnik, »*Narod sodi*,« 140–50.

45 Arhiv Republike Slovenije (ARS), SI AS 1589/III Spisi Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije, 1945–1979, t. e. 43/1455, Poročilo okrožnega komiteja KPS Novo mesto, 11. 7. 1945.

46 V dokumentih tudi Barbarič.

starešina iz Sevnice Karol Turk: *»Prisegam pri časti svojega naroda, da bom zvesto služil narodu in da bom sodil zakonito in nepristransko, varujoč in braneč pridobitve narodno osvobodilne borbe!«*<sup>47</sup> Sočasno je kot tajnik prisegel sodni pristav v Novem mestu Štefan Hlede.<sup>48</sup> Na podlagi ohranjenih spisov sodne uprave sklepamo, da je bil Černoš vodja novomeškega sodišča narodne časti, saj je podpisal večino poročil, ki so bila poslana v Ljubljano, vabila na interne seje, ki jih je tudi vodil, in razne dopise.

O prisegi članov in tajnikov sodišča je bilo treba sestaviti zapisnik in ga poslati predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti v Ljubljano. Na podlagi zapisnikov o zaprisegi je predsedstvo pripravilo dekrete, s katerimi je formalno potrdilo imenovanje članov in tajnikov sodišča.<sup>49</sup> Predsedstvo je imenovalo osemnajst članov novomeškega senata s posebnimi dekreti 10. julija 1945. Dva dni kasneje jih je poslalo sodniku Černošu z navodilom, naj jih izroči naslovníkom. Dekreti so bili vročeni članom senata 14. julija, razen tajniku, novomeškemu sodnemu pripravniku Antonu Beletu, ker se ta ni javil na sodišču.<sup>50</sup> Drugače je novomeški senat poročal v končnem poročilu o delovanju sodišča, namreč, da si je Bele ob prisegi *»izgovoril pravico, da ne prihaja k razpravam, ako ne bi bila za to nujna potreba«*,<sup>51</sup> ker take potrebe ni bilo, Bele k razpravam ni bil vabljen.

Senatom sodišča narodne časti v Novem mestu so tako predsedovali štirje pravniki, in sicer sodni pripravnik iz Lju-

47 AOSNM, Su spisi, Zapisnik o zaprisegi sodnikov in tajnikov, 4. 7. 1945.

48 Ibid.

49 AOSNM, Su spisi, Predsednikom senatov Sodišča slovenske narodne časti, 12. 7. 1945.

50 AOSNM, Su spisi, Predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti, 14. 7. 1945.

51 AOSNM, Su spisi, Predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti, končno poročilo, 1. 9. 1945.

bljane Franc Burger, odvetnik iz Ljubljane dr. Jože Ilc, sodnik Okrajnega sodišča v Ljubljani Leopold Šmalc in sodni starešina iz Sevnice Karol Turk. Na devetih razpravah je v petih dneh sodelovalo osem članov senatov – sodnikov laikov, tj. nameščenec Ciril (Peter) Barborič iz Novega mesta, posestnica Karolina Jakovčič<sup>52</sup> iz Kresnic, sedlar Miroslav Jereb iz Sodražice, delavec Janez Jordan iz Malenc, posestnik Franc Rus iz Muhe vasi, gostilničar Josip Smrke iz Žužemberka, Martin Škof iz Dragomlje vasi in delavec Josip Zupančič iz Podhoste. Tajnika sta bila sodni pristav v Novem mestu Štefan Hlede in odvetniški pripravnik v Ljubljani Dušan Orel.<sup>53</sup>

Več članov sodišča narodne časti, ki jih je imenovalo predsedstvo SNOS-a za Novo mesto, se iz različnih razlogov pri sodišču sploh ni javilo. Med njimi posestnica Vida Podržaj iz Zapotoka in delavka Pepca Puntar iz Spodnjega Loga.<sup>54</sup> 14. julija je namreč novomeški senat poročal, da se Podržajeva in Puntarjeva nista zglasili pri sodišču in zato tudi nista prisegli; prva se je »*pred dostavitvijo vabila preselila neznano kam v bližino Trsta*«, drugi pa se »*potom kurirja ni moglo dostaviti vabila*«. <sup>55</sup> Černoš je ocenil, da lahko sodišče deluje tudi brez njiju.<sup>56</sup> V končnem poročilu je novomeško sodišče narodne časti poročalo, da se trgovec Franc Šefman iz Radohove vasi in posestnica Ana Rupež iz Spodnjih Lakenc nista udeležila nobene razprave »*iz nastopnih razlogov*«: na sodišču sta bila

52 V dokumentih tudi Jakofčič.

53 *Uradni list SNOS in NVS*, št. 13/1945; št. 17/1945; št. 19/1945; AOSNM, Snč vpisnik in Snč spisi.

54 AOSNM, Su spisi, Predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti, 9. 7. 1945; *Uradni list SNOS in NVS*, št. 13/1945.

55 AOSNM, Su spisi, Predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti, končno poročilo, 1. 9. 1945.

56 AOSNM, Su spisi, Predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti, 14. 7. 1945.

prisotna nekaj dni, vendar ni bilo potrebe, da bi sodelovala na razpravah. Iz omenjenega poročila sicer izhaja, da na nobeni razpravi ni sodeloval tudi Franc Rus,<sup>57</sup> vendar lahko iz dokumentov ugotovimo, da je bil član senata, ki je sodil 11. julija.<sup>58</sup> Pisarniške posle je pri sodišču narodne časti v Novem mestu opravljala Ana Banko Avsec.<sup>59</sup>

*Postopek pred sodiščem in značilnosti procesov  
v Novem mestu*

Postopek pred Sodiščem slovenske narodne časti se je začel s prijavo, ki so jo lahko podali javno tožilstvo, Oddelek za zaščito naroda (OZNA), NOO (ali odbori OF) in posamezniki.<sup>60</sup> V Novem mestu so večino prijav vložili posamezniki in narodna milica, v enem primeru pa OZNA.<sup>61</sup> V postopku je sodelovala tudi narodna milica, ki je bila zadolžena predvsem za privedbo osumljenih na zaslišanja, v pripor in na razprave. V času delovanja sodišča narodne časti naj bi »aretirala in privedla pred sodišče« več kot 5000 oseb.<sup>62</sup> V Novem mestu je bilo nekaj

57 AOSNM, Su spisi, Predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti, končno poročilo, 1. 9. 1945.

58 ZAL, SI\_ZAL\_NME/0018, t. e. 1, Knč vpisnik; AOSNM, Snč spisi, Snč 2/45.

59 AOSNM, Su spisi, Predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti, 1. 8. 1945.

60 Podrobneje o postopku pred sodiščem narodne časti glejte: Čoh Kladnik, »Narod sodi«, 74–97.

61 AOSNM, Snč spisi.

62 ARS, SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije, 1918–2006, t. e. 1440, Poročilo o delu ministrstva za notranje zadeve 12. 5.–15. 10. 1945, 6.

osumljenih priprtih že od sredine maja,<sup>63</sup> večinoma pa jih je narodna milica aretirala na dan razprave ali dan prej.<sup>64</sup>

Osumljene in priče so zasliševali preiskovalci javnega tožilstva in OZNA. Drugače je bilo v Novem mestu; prve osumljene, ki so stopili pred sodišče narodne časti, je 6. julija zaslišal preiskovalec novomeškega senata Vojaškega sodišča Ljubljanskega vojnega področja Slavko Papež.<sup>65</sup> Štiri osumljenke je zaslišal poročnik Ciril Rus, prav tako preiskovalec novomeškega senata vojaškega sodišča. Ostale osumljene so, s ciljem pospešiti delo, zasliševali sodniki pravniki Burger, Šmalc in Turk ter v nekaj primerih tajnik Hlede.<sup>66</sup> Kratka zaslišanja so tekla hitro in so jih zasliševalci vodili na podlagi vloženih prijav, ki večinoma niso bile podpisane. Le v nekaj primerih je javni tožilec »*pristal na to, da se zaslišijo priče. Odločno pa je zahteval, da se vzame za podlago razpravam in razsoji gola prijava.*«<sup>67</sup>

Na podlagi zaslišanj osumljenih in prič je tožilstvo sestavilo obtožnice, kjer so krivdo obtoženih večinoma dokazovali z zapisniki njihovih zaslišanj in izjavami (zaslišanji) prič, ter jih utemeljilo. Sodišče narodne časti v Novem mestu je dobilo prvo obtožnico 10. julija.<sup>68</sup> Tri dni prej je sodišče tako poročalo predsedstvu v Ljubljano: »*Po posvetovanju z javnim tožilcem*

63 Najdlje je bila priprta Ivana Drab, ki je bila aretirana že 10. maja. Do konca maja so bili aretirani še Jožef Hodnik, Matilda Legat, Frančiška Staniša in Ivan Dolmovič. Z Gabrijelo Zdravje so se zagovarjali na prvem procesu pred sodiščem narodne časti v Novem mestu 10. julija. Glejte: ZAL, SI\_ZAL\_NME/0018, t. e. 1, Knč vpisnik; AOSNM, Snč spisi, Snč 1/45.

64 ZAL, SI\_ZAL\_NME/0018, t. e. 1, Knč vpisnik.

65 AOSNM, Snč spisi, Snč 1/45, Zapisniki zaslišanj.

66 AOSNM, Snč spisi.

67 AOSNM, Su spisi, Predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti, 14. 7. 1945.

68 AOSNM, Su spisi, Predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti, 11. 7. 1945.

dne 6. t. m. je ta pojasnil, da ni mogel doslej pripraviti gradiva, ker na primerih, ki spadajo pred sodišče slovenske narodne časti, ni še delal, ker se nahaja na službovanju v Novem mestu šele kakih 5 dni in je ves čas pre zaposlen s pripravljanjem gradiva za razpravljanje pred vojnim sodiščem, pred katerim se razprave že vrše in pri katerih sam zastopa obtožbe.«<sup>69</sup> Prvo obtožnico je podpisal poročnik Ciril Rus in z njo obtožil šest oseb. Utemeljil jo je zgolj s kratkim stavkom: »Priznanja obdolžencev in karakteristike istih, katere so dale oblasti Osvobodilne fronte, dovolj jasno utemnjujejo njihovo krivdo.«<sup>70</sup> Utemeljitev druge obtožnice je bila še krajša: »Obdolženke svoja dejanja priznavajo in je s tem obtožba utemeljena.«<sup>71</sup>

Ko je javno tožilstvo pri sodišču narodne časti vložilo obtožnico, je predsednik senata razpisal razpravo. Postopek pred Sodiščem slovenske narodne časti je bil javen in hiter, o čemer med drugim priča dejstvo, da so bile razprave večkrat opravljene isti dan, kot je bila vložena obtožnica. Tako je bilo tudi v Novem mestu, kjer je sodišče opravilo vse razprave isti dan, kot je prejelo obtožnice. Na razpravi je javni tožilec prebral obtožnico, predsednik senata pa je pozval posamezne obtožence k zagovoru. Temu je sledil dokazni postopek, v katerem je javni tožilec predstavil dokazno gradivo, tj. prijave, izjave prič, karakteristike obtoženih. Po sklenjenem dokaznem postopku je tožilec na podlagi obtožnice predlagal kazen; obtoženi so običajno prosili za oprostitev ali milo kazen.<sup>72</sup> Po kratkem in tajnem posvetu senata je predsednik senata izrekel sodbo »v imenu slovenskega naroda«, <sup>73</sup> ki je bila takoj izvršljiva. Na eni

69 AOSNM, Su spisi, Predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti, 7. 7. 1945.

70 AOSNM, Snč spisi, Snč 1/45, Obtožnica, 9. 7. 1945.

71 AOSNM, Snč spisi, Snč 2/45, Obtožnica, 10. 7. 1945.

72 AOSNM, Snč spisi; ZAL, SI\_ZAL\_NME/0018, t. e. 1, Knč vpisnik

73 Uradni list SNOS in NVS, št. 7/1945; AOSNM, Snč spisi.

razpravi je bilo običajno obsojenih več oseb. Po ZSNČ so imeli obtoženi pravico do zagovornika; zagovorniki so bile lahko tudi osebe brez pravne izobrazbe in znanja. Praksa posameznih senatov Sodišča slovenske narodne časti pri dodelitvi oziroma sodelovanju zagovornikov na razpravah je bila različna. Tako na procesih pred senati sodišča v Novem mestu<sup>74</sup> (enako v Mariboru in na Ptujju) noben obtoženi ni imel zagovornika. Po končani razpravi je moral predsednik senata izdelati sodbo in jo utemeljiti; utemeljitve sodb so bile večinoma prepisane utemeljitve obtožnic. Kratko so bile pojasnjene tudi okoliščine, ki so vplivale na izrek o višini kazni.

Od 10. do 14. julija je sodišče narodne časti v Novem mestu opravilo devet razprav, na vseh je obtožnice zagovarjal javni tožilec Ivan Drobnič. Šest obtoženih je prva obtožnica bremenila, da naj bi (prostovoljno) sprejeli in opravljali pomembne službe pri okupatorski oblasti, ženske pa naj bi imele prijateljske in intimne stike s pripadniki okupatorske vojske in oblasti.<sup>75</sup> Sodišče je dejanja iz obtožnice kvalificiralo kot prestopki; pet obtoženih je obsodilo na izgubo narodne časti od enega do treh let ter lahko prisilno delo od šest mesecev do enega leta, eno obtoženo pa je oprostilo.<sup>76</sup>

Drugi proces je bil 11. julija; obtožbe so podobne tistim na prvem procesu. Sodišče je obsodilo tri obtoženke, glede ene obtoženke pa se je izreklo za nepristojno. Najvišjo kazen je dobila posestnica in trgovka Barbara Penca, žena novomeškega tovarnarja Jožeta Pence, ki je bil obsojen pred senatom Vojaškega sodišča Ljubljanskega vojnega področja v Novem mestu 13. julija 1945. Sodišče jo je obsodilo na pet let izgube narodne časti, lahko prisilno delo za dve leti (pogojno) in delno zaplem-

74 AOSNM, Snč vpisnik in Snč spisi.

75 AOSNM, Snč spisi, Snč 1/45, Obtožnica, 9. 7. 1945.

76 AOSNM, Snč spisi, Snč 1/45, Sodba, 10. 7. 1945.

bo premoženja, ker naj bi imela prijateljske stike s pripadniki okupatorske vojske, domobranskim oficirjem Dežmanom in policistom Jenkom, ker naj bi prirejala gostije in bila nasprotnica OF. Poleg tega naj bi zmerjala sekretarko okrožnega odbora OF s *»partizansko kurbo in s smrklo«*.<sup>77</sup>

Tretji proces je bil 12. julija popoldne, potekal je od 15. do 17. ure. Osumljeni so bili priprti isti dan; dopoldan sta jih zaslišala Turk in Burger. V obrazložitvi sodbe glede tega preberemo, da je bil *»ukrep o priprtju obtožencev podvzet le zato, da se je omogočilo istočasno razpravljanje zoper vse obdolžence in s tem dosegla pospešitev in skrajšanje postopka«*.<sup>78</sup> Burger je tudi predsedoval senatu, ki je obsodil sedem oseb in eno oprostil, v dveh primerih pa preložil razpravo zaradi zaslišanja prič.<sup>79</sup> Med obsojenimi sta bila tudi posestnika Slavko Vehovec in Jože Dular; potek razprave in njuna obsodba oziroma kazni, ki jima jo je izreklo sodišče, sta močno vznemirila novomeški okrožni komite KPS. Prvi je bil obsojen na dve leti izgube narodne časti, šest mesecev prisilnega dela in zaplembo žage, ker naj bi leta 1944 pobegnil od doma pred partizani v Ivančno vas, kjer naj bi *»aktivno deloval z belo gardo v Stični ter je 1945 leta meseca marca prišel domov in govoril, da tu ni za živeti, ker stalno poka in ker se je partizanske svinje še tod vlačijo in da se ne bo prej vrnil domov, dokler ne bodo partizani do zadnjega pobiti«*.<sup>80</sup> Vehovcu pa je sodišče izreklo eno leto izgube narodne časti in zaplembo žage, ker naj bi imel med okupacijo *»zelo dobre odnose z Italijani ter z njimi trgoval in prevzel gradnjo bunkerjev v Žužemberku«*, s čimer naj bi gospodarsko sodeloval z

77 AOSNM, Snč spisi, Snč 2/45, Sodba, 11. 7. 1945.

78 AOSNM, Snč spisi, Snč 3/45, Sodba, 12. 7. 1945.

79 AOSNM, Su spisi, Predsedstvu sodišča slovenske narodne časti, 12. 7. 1945; Snč spisi, Snč 3/45, Razpravni zapisnik, 12. 7. 1945.

80 AOSNM, Snč spisi, Snč 3/45, Sodba, 12. 7. 1945.

okupatorjem.<sup>81</sup> Okrožni komite KPS je v poročilu centralnemu komiteju posebej izpostavil, da je predsednik senata Burger na razpravi glede obtoženega Vehovca zahteval zaslišanje prič in jo prekinil. Proces se je nadaljeval popoldne in se »*pričevanje okrajnega načelnika Narodne milice iz Žužemberka sodnikom – juristom ni zdelo dovolj verodostojno in so svoje pomisleke v posvetovanju prenesli tudi na sodnike laike*«. <sup>82</sup> Zato je novomeški okrožni partijski komite izrečeno sodbo ocenil kot »*nepravilno*«. <sup>83</sup> Druga napaka, ki jo je po mnenju partije naredilo sodišče, pa je bila, da je bilo Vehovcu in Dularju »*zaplenjeno le en del premoženja, posestva in mlini pa puščeni v lasti*«. <sup>84</sup> Torej, da je sodišče izreklo le delno in ne popolne zaplembe premoženja. Zato so se zvečer sestali predstavniki okrožnega komiteja KPS in javnega tožilstva ter sklenili, da komite v dogovoru s tožilstvom »*sortira obtožnice za vojaško sodišče, ki v redu posluje, in za sodišče slovenske narodne časti*«. <sup>85</sup> Potek tega procesa je bil verjetno eden od razlogov, da je sodišče narodne časti v Novem mestu dva dni kasneje nehalo delovati.

Sin obsojenega Slavka Vehovca je 10. marca 1997 vložil pobudo za vložitev zahteve za varstvo zakonitosti na Državno tožilstvo Republike Slovenije. Državno tožilstvo je zahtevo vložilo 30. septembra 1997. Vrhovno sodišče Republike Slovenije je na seji 20. januarja 2000 zahtevi ugodilo in spremenilo pravnomočno sodbo Sodišča slovenske narodne časti tako, da je Vehovca oprostito obtožbe, da je gospodarsko sodeloval z okupatorjem. <sup>86</sup>

<sup>81</sup> Ibid.

<sup>82</sup> ARS, SI AS 1589/III, t. e. 43/1455, Poročilo okrožnega komiteja KPS Novo mesto, 13. 7. 1945.

<sup>83</sup> Ibid.

<sup>84</sup> Ibid.

<sup>85</sup> Ibid.

<sup>86</sup> AOSNM, Snč spisi, Snč 3/45.

Največ razprav je novomeško sodišče narodne časti opravilo 13. julija. Štirje senati so obravnavali šestnajst oseb, sodniki laiki so bili na vseh štirih procesih Barborič, Zupančič, Jakofčičeva in Jordan.<sup>87</sup> Ustavimo se pri procesu proti trem obtoženim iz okraja Mokronog, ki ga je vodil sodnik Ilc. Na dogajanje se je namreč ponovno ostro odzval okrožni komite KPS Novo mesto. Posestnik Anton Trlep naj bi bil kriv »*propagandnega podpiranja domačih izdajalcev s tem, da je odobral vstop svojih sinov v organizacijo domačih izdajalcev*« in ga je sodišče obsodilo na šest mesecev izgube narodne časti.<sup>88</sup> Zofiji Cvetan je izreklo precej višjo kazen, in sicer izgubo narodne časti za pet let in eno leto lahkega prisilnega dela, ker naj bi »*v družbi s kaplanom Klančarjem vršila propagando za domače izdajalce, v to svrho prenašala pošto k somišljenikom, radi česar je prihajala tudi prosto v postojanko Novo mesto*«. <sup>89</sup> Posestnika in trgovca Srečka Širclja pa je sodišče spoznalo za krivega, ker naj bi »*priredil družabni večer, katerega so se udeležili nekateri domačini in italijanski komandant v Mokronogu pred svojim odhodom in to meseca februarja 1942*«, <sup>90</sup> vendar mu kazni na podlagi 4. člena ZSNČ ni izreklo. <sup>91</sup>

Takšen razplet procesa, predvsem (ne)izrečene kazni, je torej ostro kritiziral novomeški okrožni partijski komite, češ da so bile »*obsodbe porazne*«, <sup>92</sup> in to kljub predhodnim pripravam.

87 AOSNM, Snč spisi, Snč 5/45; Snč 6/45; Snč 17/45 in Snč 19/45; Su spisi, Predsedstvu sodišča slovenske narodne časti, 14. 7. 1945.

88 AOSNM, Snč spisi, Snč 6/45, Sodba, 13. 7. 1945.

89 Ibid.

90 Ibid.

91 Sodišče se je sklicevalo na naslednje določilo 4. člena ZSNČ: »Če se je obtoženec po storjenem dejanju trudil, da z aktivno udeležbo prispeva k ostvaritvi namenov narodno osvobodilnega boja, sodišče to upošteva pri izrekanju kazni in ga sme v izrednih primerih tudi oprostiti vsake kazni.«

92 ARS, SI AS 1589/III, t. e. 43/1455, poročilo okrožnega komiteja KPS Novo mesto, 13. 7. 1945.

Ta kritika je bila usmerjena predvsem na dejstvo, da sodišče Širclju ni izreklo nobene kazni. Partija je ostro kritizirala sodnika Ilca in mu je očitala, da je »pričevanje prisotnih članov okrajnega odbora ustavil, ni jim pustil govoriti, obtožbe okrajnega odbora in krajevnega odbora OF v Mokronogu postavil za brezpredmetne, v posvetovanju s sodniki laiki pa je obveljalo superijorno stališče sodnika Ilca. Obsodba je vplivala na priče in prisotne demoralizirajoče.«<sup>93</sup> Po mnenju okrožnega komiteja KPS je bilo tako ravnanje sodnika Ilca popolnoma nesprejemljivo in je celo ocenil, da je bilo »obremenitve za aretacijo sodnika Ilca dovolj«.<sup>94</sup>

Sodišče narodne časti v Novem mestu je zadnjič odločalo 14. julija, ko sta potekala dva procesa. Omenimo proces, na katerem sta bila obsojena Marija Žagar, in sicer na izgubo narodne časti za dve leti, ter posestnik in večkratni župan Šentjerneja Anton Radkovič na izgubo narodne časti za pet let in delno zaplembo premoženja, tj. nepremičnin (hiši, mlin, žaga, njive, vinogradi, gozdovi) v katastrski občini Šentjernej. Oba sta bila pred razpravo v priporu; dan pred razpravo sta ju zaslišala Hlede in Burger. Žagarjeva je bila obsojena, ker naj bi propagandno sodelovala z »domačimi izdajalci«, kar naj bi storila s tem, da je govorila, da bo »kmalu drugače« in da »gorski ne bodo nikoli vladali pri nas«.<sup>95</sup> Radkovič je bil obsojen, ker naj bi »v času zasedbe v Dol. Brezovici zagovarjal okupacijo naše domovine po Nemcih in Italijanih, bil propagator za Hitlerja in za časa osvobodilne borbe proti narodno osvobodilnemu pokretu in nagovoril svojega sina Antona, ki je bil v partizanih, da je pobegnil iz vojske ter stopil v domobrance ter je v svoji hiši gostil domobrancem«.<sup>96</sup> S tem naj bi propagandno sodeloval

<sup>93</sup> Ibid

<sup>94</sup> Ibid.

<sup>95</sup> AOSNM, Snč spisi, Snč 20/45, Sodba, 14. 7. 1945.

<sup>96</sup> Ibid.

z okupatorjem, politično sodeloval z »domačimi izdajalci ter izvajal pritisk na pripadnika narodno osvobodilnega gibanja, da je spremenil svoje prepričanje in prestopil v izdajalsko vojaško organizacijo«. <sup>97</sup> Z navedenimi dejanji naj bi oba storila prestop. V utemeljitvi izreka o krivdi je sodišče zapisalo, da je priča na razpravi izpovedala, da naj bi bila Žagarjeva »jezična ženska« in da je slišala »od drugih vaščanov, da je obtoženka delala propagando za belo gardo«. <sup>98</sup> Radkovič je na razpravi zanikal navedbe iz obtožnice. Kot izhaja iz utemeljitve sodbe, naj bi povedal, da so k njemu »večkrat hodili domobranci v spremstvu njegovih sinov [...] in z njim popivali. Tudi prizna, da je včasih prišel k njemu kakšen komandant. Že iz tega njegovega priznanja je ugotoviti njegovo politično prepričanje in sodelovanje.« <sup>99</sup> To naj bi potrdila tudi priča Jože Zemljak, ki je po mnenju sodišča potrdila tudi ostale navedbe iz obtožnice. »Obtoženec spada v krog tistih ljudi, ki z vplivom kot premožen vaščan med sovaščani iz sovraštva do naprednih slovenskih sil s svojim ponašanjem in govorjenjem povzroča nerazpoloženje proti narodno osvobodilnemu gibanju.« <sup>100</sup> Kot oteževalno okoliščino je sodišče izpostavilo, da Radkovič

*kot oče – glavar družine – ki je povsem belogardistično usmerjena – tudi njegovi hčerki sta se kot domobranski kurirki aktivno udeleževali – ni vplival na njih ali da bi kot vpliven mož se potrudil, da bi kaj prispeval k ostvaritvi narodno osvobodilnega boja, temveč je nasprotno, kot to izpove priča Zemljak Jože, še sedaj ob zamenjavi denarja, dvomil v pravilen preokret, češ, saj to itak ne bo dolgo trajalo. [...] Glede na politično nevarnost obtoženca je bilo sodišče mnenja, da se mi z ozirom na njegovo*

<sup>97</sup> Ibid.

<sup>98</sup> Ibid.

<sup>99</sup> Ibid.

<sup>100</sup> Ibid.

*krivdo zapleni delno njegovo premoženje, in to nepremičnine, ki spadajo pod kat. občino Št. Jernej, da se mu tako onemogoči ponovno vplivanje na kogarkoli.*<sup>101</sup>

Radkovič je konec avgusta 1945 prosil za pomilostitev na podlagi ukaza predsedstva SNOS-a z dne 24. avgusta. Zanimal je navedbe iz obtožnice in sodbe, torej da bi nasprotoval narodnoosvobodilnemu gibanju, da bi sina prepričal, naj se pridruži domobrancem, ter poudaril, da pri okupatorju ni užival nobenih simpatij in da med okupacijo ni prevzel nobene politične funkcije. Dodal je, da je bil vedno pošten in da ni nikoli izdajal. V predaprilski Jugoslaviji je bil dvakrat izvoljen za župana, enkrat ga je imenoval ban dr. Drago Marušič.<sup>102</sup> Rešitev o pomilostitvi je sodišče narodne časti sprejelo 30. avgusta; kazen prisilnega dela mu je bila odpuščena, izguba narodne časti pa spremenjena v kazen izgube političnih in državljanskih pravic.<sup>103</sup>

Radkovičev sin Vinko je 8. novembra 1990 vložil zahtevo za obnovo postopka pri temeljnem sodišču v Novem mestu.<sup>104</sup> V njej je zapisal, da je sodišče narodne časti sodbo izreklo na podlagi pisne prijave priče Josipa Zemljana, ki na »*obravnavi ni bil niti osebno navzoč in zaslišan, čeprav bi bilo to nujno, saj je moj oče vse obrazložitve odločno zanimal*«. <sup>105</sup> Pisna prijava in zaslišanje priče sta bili po mnenju predlagatelja »*tako splošni in nedoločni, da bi jih moralo sodišče nujno preveriti bodisi z zaslišanjem še drugih prič ali neposrednim zaslišanjem Zemljana,*

<sup>101</sup> Ibid.

<sup>102</sup> AOSNM, Snč spisi, Snč 20/45, Radkovič Anton, Prošnja za pomilostitev, 30. 8. 1945.

<sup>103</sup> AOSNM, Su spisi, Zapisnik o nejavni seji, 30. 8. 1945; Snč spisi, Snč 20/45, Rešitev.

<sup>104</sup> AOSNM, Snč spisi, Snč 20/45, Zahteva za obnovo postopka, 8. 11. 1990.

<sup>105</sup> Ibid.

*ki bi moral svoje splošne obdolžitve konkretizirati*«. <sup>106</sup> Sodišče tega ni storilo, zato njegov oče ni imel nobenih možnosti dokazati neutemeljenost obtožb. Po mnenju vlagatelja je bilo sicer vprašljivo, ali bi priče takrat sploh želele pričati v očetovo korist, saj je bil Zemljan »pomemben funkcionar« v Šentjerneju, ki so se ga »zaradi njegove 'revolucionarne' gorečnosti vsi bali«. <sup>107</sup> Dalje je zapisal, da oče med vojno v narodnoosvobodilnem gibanju ni sodeloval, vendar tudi ni sodeloval z okupatorji ali domobranci. Zavrnil je očitke iz obtožbe, da je občasno »gostil« domobrance; te sta včasih pripeljala sinova in jim je postregel z vinom, »kot je na enak način postregel tudi partizanom in terencem, med njimi tudi Zemljanu, le da so bili partizani in terenci še bolj pogosti obiskovalci kot domobranci«. <sup>108</sup> Obtožbo, da naj bi oče nagovoril sina Antona, da dezertira od partizanov in se pridruži domobrancem, je označil za

*navadno laž. Brata oz. sina Antona, ki je odšel po kapitulaciji Italije k partizanom in se med nemško ofenzivo v oktobru 1943 na skrivaj vrnil domov, ker je bila njegova enota razbita, je oče več mesecev skrival pred Nemci in domobranci najpreje v zidnici, nato pa soma nad hlevom, kamor sem mu tudi jaz prinašal hrano. Ko pa je nekega dne prišel iz skrivališča in se nekaj časa zadrževal v hiši, so nenadoma prišli domobranci in ga kljub nasprotovanju očeta odpeljali s seboj. Po posredovanju brata Florjana so mu dali na razpolago, da ostane pri domobrancih ali pa gre v Nemčijo v taborišče, in on se je odločil za domobrance. Na njegovo odločitev oče ni in niti ni mogel vplivati, saj smo tako on kakor tudi ostali domači za to izvedeli šele kasneje.* <sup>109</sup>

<sup>106</sup> Ibid.

<sup>107</sup> Ibid.

<sup>108</sup> Ibid.

<sup>109</sup> AOSNM, Snč spisi, Snč 20/45, Radkovič Anton, Prošnja za pomilostitev, 30. 8. 1945.

V obrazložitvi zahteve za obnovo postopka je Vinko Radkovič zavrnil tudi obtožbo, da je oče »zagovarjal okupacijo in delal propagandno za Hitlerja«; nasprotno, oče je bil

*vedno proti Nemcem in Italijanom in je to večkrat tudi javno povedal. [...] Ne glede na navedeno pa je absurdno inkriminirati kot zagovarjanje okupacije in propagando za Hitlerja, če si je nekdo želel namesto nemške italijansko okupacijo in obratno, saj se je vsak moral sprijazniti s tistim, kar ga je doletelo, ne pa kar si je želel, po tej logiki bi lahko obtožili zagovarjanja okupacije in propagande za Hitlerja vse takratne komuniste v našem kraju, ki so v tistem času vehementno zagovarjali pakt med Hitlerjem in Stalinom, vse do izbruha vojne med Nemčijo in SZ.<sup>110</sup>*

Predlagal je zaslišanje več prič in da sodišče ugotovi zahtevo za obnovo postopka.<sup>111</sup> Temeljno sodišče v Novem mestu je 11. oktobra 1991 sklenilo, da se dovoli obnova postopka in se takoj razpiše nova glavna obravnava; po njegovi oceni so bile navedbe zaslišanih prič, »taka nova dejstva in novi dokazi, ki po oceni senata utegnejo povzročiti obsojenčevo oprostitev«.<sup>112</sup> Isto sodišče je 4. decembra 1991 sklenilo, da se kazenski postopek proti Antonu Radkoviču ustavi, pravnomočna sodba sodišča narodne časti s 14. julija 1945 pa razveljavi.<sup>113</sup>

<sup>110</sup> Ibid.

<sup>111</sup> Ibid.

<sup>112</sup> AOSNM, Snč spisi, Snč 20/45, Sklep temeljnega sodišča v Novem mestu, 11. 10. 1991.

<sup>113</sup> AOSNM, Snč spisi, Snč 20/45, Sklep temeljnega sodišča v Novem mestu, 4. 12. 1991.

### *Konec sodišča narodne časti v Novem mestu*

Partija je bila z delom sodišča narodne časti v Novem mestu zelo nezadovoljna. To potrjuje poročilo, ki ga je poslal okrožni komite KPS Novo mesto centralnemu komiteju 13. julija 1945: »Sodniki juristi pri sodišču narodne časti, ki so do sedaj izražali nezaupanje proti javnemu tožilcu odnosno očitali javnemu tožilcu nezaupanje do njih, predstavljajo po dosedanjih ocenitvah resno nevarnost za pravilno izvajanje procesov«. <sup>114</sup>

Posledica je bila, da je po zgolj petih dneh 14. julija »prenehalo zasedanje senatov, ker sodišče ni prejelo od javnega tožilca nikakih nadaljnjih obtožnic«. <sup>115</sup> Takrat je namreč namestnik novomeškega javnega tožilca Ivan Drobnič obiskal člane sodišča narodne časti. O tem dogodku je ohranjen ugotovitveni zapisnik, v katerem preberemo:

*Dne 14. 7. 1945 ob 1730 uri je vstopil v sobo, določeno za člane senata sodišča slovenske narodne časti na okrožnem sodišču v Novem mestu, namestnik javnega tožilca tovariš Drobnič Ivan ter podal po vprašanju, če so vsi člani sodišča navzoči, v navzočnosti članov sodišča Černoš Mija, Šmalc Leopolda, Turk Karola, Ilca Jožeta, Jordan Janka, Zupančič Jožeta, Smrke Jožeta, Jakofčič Karoline, Škof Martina, Jereb Miroslava in tajnika Orel Dušana naslednjo izjavo: Z današnjo razpravo nima javno tožilstvo s tem sodiščem narodne časti nobenega posla več. Na vprašanje tovariša Šmalca, če je taka odredba, je namestnik javnega tožilca odgovoril, da je to odredba javnega tožilstva za okrožje Novo mesto, na kar se je obrnil in odšel. <sup>116</sup>*

<sup>114</sup> ARS, SI AS 1589/III, t. e. 43/1455, Poročilo okrožnega komiteja KPS Novo mesto, 13. 7. 1945.

<sup>115</sup> AOSNM, Su spisi, Sodišču slovenske narodne časti v Ljubljani, 25. 7. 1945.

<sup>116</sup> AOSNM, Su spisi, Ugotovitveni zapisnik, 14. 7. 1945.

Ugotovitveni zapisnik je sodišče s poročilom, ki ga je pripravil sodnik Turk, še isti dan poslal predsedstvu sodišča narodne časti v Ljubljano. Turk je v poročilu zapisal, da je delovanje novomeškega senata že v samem začetku »zadelo na težkoče«. <sup>117</sup> Kljub urgencam senat do 10. julija od javnega tožilstva ni prejel nobene obtožnice. Poleg tega, da so sodniki pravniki zasliševali osumljene, so, da bi pospešili delovanje, predlagali javnemu tožilcu poslovanje na mestu (nekdanjih) okrajnih načelstev. Javni tožilec na to ni pristal in ni navedel razlogov za odklonitev. Naslednja težava, na katero je opozoril Turk, je bila izvedba samih razprav: »Razprave, ki so bile določene na dopoldan, se niso vršile in so predsedniki zaman čakali, ker je javni tožilec izostajal in izjavljal, da nima časa. Medtem so predsedniki zasliševali obdolžence, da delo ne zaostane.« <sup>118</sup> Razprave so bile opravljene vedno takoj, ko je bil »tožilec na razpolago«. <sup>119</sup> Tudi sodbe so bile izdelane takoj po razpravah. Sodišče je samo pripravilo vse prijave za razpravo in noben spis ni bil nedokončan. 14. julija je sodišče razpravljalo v petih primerih in izreklo sodbe. Za isti dan je bilo razpisanih še pet primerov, vendar senat o njih ni razpravljal zaradi nastopa tožilca Drobniča. Turk je poročilo zaključil z informacijo, »da je isti namestnik jav. tožilca danes dopoldan enemu predsedniku med izdelovanjem sodbe odvzel spis iz pisalnega stroja in odnesel. To je spis Snč 6/45.« <sup>120</sup> To je bil spis s procesa proti Srečku Širclju in soobtoženima. <sup>121</sup>

<sup>117</sup> AOSNM, Su spisi, Predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti, 14. 7. 1945.

<sup>118</sup> Ibid.

<sup>119</sup> Ibid.

<sup>120</sup> Ibid.

<sup>121</sup> V spisu je ohranjena nedokončana sodba, manjka skoraj celotna utemeljitev. Ohranjene so še rešitve o amnestiji in uradni zaznamek, da je bil spis pri javnem tožilcu, ker ga je vzel, medtem ko je tajnik Dušan Orel

Ugotovimo lahko, da je sodišče narodne časti v Novem mestu obtožene obsodilo, ker naj bi (prostovoljno) sprejeli in opravljali pomembne službe pri okupatorski oblasti, propagandno ali politično sodelovali z okupatorji in »domačimi izdajalci« (»belo gardo«) ter podpirali njihovo vojaško organizacijo, ker naj bi gospodarsko sodelovali z okupatorjem, ženske pa, ker naj bi imele prijateljske in intimne stike s pripadniki okupatorskih vojsk in oblasti.<sup>122</sup>

### *Amnestija in ukinitve Sodišča slovenske narodne časti*

Dne 3. avgusta 1945 je bil sprejet *Ukaz o splošni amnestiji in pomilostitvi*.<sup>123</sup> Določal je, kateri obsojenci so upravičeni do amnestije in pomilostitve in kateri ne, ter postopek podeljevanja amnestije in pomilostitve. Černoš je sklical interno sejo o uporabi omenjenega ukaza glede obsojenih pred sodiščem narodne časti v Novem mestu; takšne prakse drugod v Sloveniji nismo zasledili. Na sestanek 25. avgusta 1945 je povabil Smrketa, Zupančiča, Barboriča, sodnika Turka in javnega tožilca za novomeško okrožje. Sestanka, ki je potekal v sobi sodišča narodne časti v poslopju novomeškega okrožnega sodišča,<sup>124</sup> se je udeležil tožilec Drobnič. Navzoči so soglasno sklenili, da je dvajset obsojenih deležnih pomilostitve na podlagi omenjenega ukaza. Dve obsojenki nista bili pomiloščeni »*per vota maiora*«, proti njuni pomilostitvi sta glasovala Turk in Černoš.<sup>125</sup>

narekoval sodbo. Glejte: AOSNM, Snč spisi, Snč 6/45, Sodba, 13. 7. 1945, Uradni zaznamek.

<sup>122</sup> AOSNM, Snč spisi.

<sup>123</sup> *Uradni list Demokratične federativne Jugoslavije*, št. 56/1945.

<sup>124</sup> AOSNM, Su spisi, Vabilo na interno sejo, 21. 8. 1945.

<sup>125</sup> AOSNM, Su spisi, Zapisnik o nejavni seji, 25. 8. 1945.

Sodišče slovenske narodne časti je bilo ukinjeno 24. avgusta 1945 z *Zakonom o ukinitvi sodišča slovenske narodne časti*.<sup>126</sup> Takrat so bili razrešeni dolžnosti vsi člani senatov in drugi uslužbenci sodišča, posamezni senati pa so morali pripraviti končna poročila.<sup>127</sup>

Ob ukinitvi sodišča narodne časti je poslal Černe 25. avgusta ob 12.15 senatu Sodišča slovenske narodne časti Novo mesto telegram z naslednjimi navodili: »*Temeljem pomilostitvenega ukaza predsedstva S. N. O. S.-a odredite takoj izpustitev na svobodo vseh vaših obsojencev, prekličite vse razprave, izdelajte tehnično vse spine najkasneje do vstevši petka, predcedniki in tajniki naj ostanejo na mestih do tehnične izdelave spisov.*«<sup>128</sup> Novomeški senat je bil z vsebino telegrama seznanjen ob 14. uri po telefonu.<sup>129</sup> Naslednji dan je Černoš poslal dopis javnemu tožilcu za novomeško okrožje in ga prosil, naj takoj ukrene vse potrebno, da se obsojeni pred novomeškim senatom izpustijo na prostost. Sočasno je Černoš pisal Upravi kazenskega taborišča v Kočevju, jo seznanil s telegramom predsedstva sodišča narodne časti ter priložil seznam dvanajstih oseb, ki jih je bilo treba izpustiti.<sup>130</sup>

Hkrati z ukinitvijo sodišča narodne časti je bil objavljen ukaz o pomilostitvi oseb, pravnomočno obsojenih pred sodiščem narodne časti.<sup>131</sup> Z ukazom jim je bila odpuščena kazen lahkega in težkega prisilnega dela v celoti, kazen izgube narodne časti

126 *Uradni list SNOS in NVS*, št. 29/1945.

127 Čoh Kladnik, »*Narod sodi*«, 102–09.

128 AOSNM, Su spisi, Telegramma – Brzjavka, 26. 8. 1945.

129 Ibid.

130 AOSNM, Su spisi, Javnemu tožilcu za novomeško okrožje, 27. 8. 1945 in Upravi kazenskega taborišča v Kočevju, 27. 8. 1945.

131 »Ukaz o pomilostitvi oseb, obsojenih po zakonu o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast,« *Uradni list SNOS in NVS*, št. 29/1945.

pa je bila omejena na izgubo političnih in državljskih pravic. Kazen zaplembe premoženja je ostala v veljavi. V zvezi z omenjenim ukazom je Černoš sklical drugo interno sejo za 30. avgust. Vabilo so dobili javni tožilec za novomeško okrožje, ki se seje ni udeležil, sodnik Turk ter člani sodišča Smrke, Zupančič, Barborič in Jordan.<sup>132</sup> Prisotni so soglasno sklenili, da se dvaindvajsetim obsojenim odpusti kazen lahkega prisilnega dela v celoti, kazen izgube narodne časti pa omeji na izgubo političnih in državljskih pravic. Drugi sklep je bil, da se dvanajstim obsojenim kazen izgube narodne časti spremeni v kazen izgube političnih in državljskih pravic.<sup>133</sup> Izdelane so bile ustrezne rešitve in vročene pomiloščenim ter poslane različnim upravnim organom<sup>134</sup> in komandi kazenskega taborišča v Kočevju, kjer so obsojeni prestajali kazen lahkega prisilnega dela.<sup>135</sup>

Sodišče narodne časti v Novem mestu je poslalo končno poročilo predsedstvu 1. septembra 1945.<sup>136</sup> Poročalo je, da so bili na podlagi ukaza predsedstva SNOS-a o pomilostitvi te deležni

132 AOSNM, Su spisi, Vabilo na interno sejo, 27. 8. 1945.

133 AOSNM, Su spisi, Zapisnik o nejavni seji, 30. 8. 1945.

134 Rešitve o pomilostitvi so bile poslane okrajnim NOO stalnega bivališča pomiloščenih, okrožnim načelstvom pomiloščenčevega rojstnega kraja, kazenskemu registru javnega tožilstva pomiloščenčevega rojstnega kraja, javnemu tožilcu za novomeško okrožje in krajevnim odborom pomiloščenčevega stalnega bivališča.

135 AOSNM, Su spisi, Komandi prvega kazenskega taborišča Kočevje, 5. 9. 1945.

136 Senati sodišča narodne časti so v Sloveniji od 4. julija, ko so se začele javne razprave, do 24. avgusta 1945, ko je bilo sodišče ukinjeno, obravnavali najmanj 3852 oseb in jih 3025 obsodilo. Trajno izgubo narodne časti so izrekli 171 obtoženim, na lahko prisilno delo so obsodili 889, na težko pa 346 oseb. Popolno zaplembo premoženja so izrekli v 219 primerih, delno pa 133 obtoženim. Najmanj procesov je bilo pred novomeškimi senati, največ oseb pa so obravnavali mariborski senati (1656). Glejte: Čoh Kladnik, »*Narod sodi*«, 96, 97.

vsi, ki so bili obsojeni pred novomeškim senatom. Spisi so bili zaključeni in pripravljeni na oddajo. Glede števila obsojenih se je sodišče sklicevalo na poročilo 25. julija<sup>137</sup> in zapisalo, da je bilo v Snč vpisniku vpisanih 23 zadev in 54 oseb. Sodišče je obsodilo 34 oseb, dve osebi je oprostilo obtožbe, eno pa kazni. To pomeni, da je bilo pred sodiščem narodne časti v Novem mestu 34 oseb obsojenih na izgubo narodne časti, 22 oseb na kazen lahkega prisilnega dela in šest oseb na delno zaplembo premoženja.<sup>138</sup> Vse tri kazni je sodišče izreklo dvema obsojenima, in sicer Barbari Penca in Jožetu Dularju.<sup>139</sup> V enem primeru se je sodišče izreklo za nepristojno, nerešene so ostale štiri zadeve (pet oseb). Sodišče je kazenski postopek ustavilo v desetih primerih, in sicer proti enajstim osebam. Obsojeni na prisilno delo so kazen prestajali v kazenskem taborišču v Kočevju, odrejen je bil njihov izpust. Iz končnega poročila razberemo, da v nasprotju s senati sodišča narodne časti drugod po Sloveniji<sup>140</sup> novomeški senati niso poslovali izven sedeža sodišča, torej izven Novega mesta.<sup>141</sup>

### *Epilog*

Analiza delovanja sodišča narodne časti v Novem mestu kaže v primerjavi z delovanjem senatov v ostalih delih Slovenije dve posebnosti. Prva je samo delovanje sodišča, ki je bilo zelo

137 AOSNM, Su spisi, Sodišču slovenske narodne časti v Ljubljani, 25. 7. 1945.

138 AOSNM, Su spisi, Predsedstvu Sodišča slovenske narodne časti, končno poročilo, 1. 9. 1945.

139 AOSNM, Snč spisi, Snč 2/45 in Snč 3/45.

140 Čoh Kladnik, »*Narod sodi*«, 89, 90.

141 AOSNM, Su spisi, Predsedstvu sodišča slovenske narodne časti, končno poročilo, 1. 9. 1945.

kratko: prva razprava je bila 10. julija, zadnja pa 14. julija. V petih dneh se je zvrstilo devet procesov, nato je sodišče nehalo delovati.

To je bila posledica nezadovoljstva partije z delom sodišča, njene kritike so bili deležni predvsem sodniki pravniki, ki so predsedovali senatom. Po mnenju partije niso razumeli glavnega namena delovanja Sodišča slovenske narodne časti. Tega je izpostavil član politbiroja centralnega komiteja KPS in predsednik slovenske vlade Boris Kidrič že na seji politbiroja 2. junija 1945, ko je poudaril, kako naj tečejo politične priprave na ustanovitev sodišča: »*Propaganda vnaprej, zahtevati ostre kazni. Pokazati, kaj mase pretrpele – konkretno vzbuditi bes.*«<sup>142</sup> Predsednik sodišča Žigon je to Kidričevo usmeritev konkretiziral v omenjenih prvih navodilih predsednikom senatov o organizaciji sodišča in načinu dela senatov 28. junija, ko je opozoril, da so procesi pomembni in občutljivi ter da morajo biti postopki pred sodiščem izpeljani čim hitreje.

Poleg tega se zdi, da se sodniki pravniki, posebej Burger in Ilc, niso strinjali z usmeritvami javnega tožilstva (in partije) glede vodenja postopkov pred sodiščem. Prav tako zahtevane »revolucionarnosti«, ki jo je od sodnikov pričakovala povojna oblast, niso želeli ali, kot sodniki oziroma sodni uslužbenci, ki so delovali že v Kraljevini Jugoslaviji, niso znali vnesti v svoje delo. Posledica je bila, da je predsedstvo sodišča narodne časti sodnike Ilca, Burgerja in Šmalca 18. julija napotilo na delo k celjskim senatom sodišča narodne časti. Sočasno je poklicalo tajnika sodišča Orla v Ljubljano z utemeljitvijo, da je pri delu novomeškega senata »*sedaj nepotreben*«. <sup>143</sup> Orel je delo nadalje-

142 Darinka Drnovšek, *Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS 1945–1954* (Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2000), 27.

143 AOSNM, Su spisi, Tovarišu predsedniku senata sodišča slovenske narodne časti v Novem mestu, 18. 7. 1945.

val pri senatih v Mariboru.<sup>144</sup> S tem je po le nekaj dneh sodišče narodne časti v Novem mestu nehalo delovati.

Druga posebnost, ki je verjetno najbolj vplivala na nezadovoljstvo partije, je, da je sodišče dejanja, ki naj bi jih storili obtoženi, obravnavalo zelo milo. Brez izjeme jih je kvalificiralo kot prestopke, nobenega kot zločin.<sup>145</sup> Posledično je izreklo dokaj nizke kazni, nobenemu obtoženega pa ni obsodilo na kazen težkega prisilnega dela in kazen popolne zaplembe premoženja. Prav tako je sodišče izreklo več pogojnih obsodb glede prisilnega dela, in sicer »v smislu določil občega kazenskega zakona«;<sup>146</sup> sodniki so se v teh primerih sklicevali na *Kazenski zakonik Kraljevine Jugoslavije* iz leta 1929. Okoliščine, ki so vplivale na izrek pogojnih obsodb, je sodišče navajalo v utemeljitvah sodb. Te so večinoma bile, da so bili obtoženi starši več nepreskrbljenih oziroma mladoletnih otrok in bi jim bila z izrekom višje kazni odvzeta možnost zaslužka, visoka starost, delno podpiranje pomoči potrebnih, priznanje,<sup>147</sup> v enem primeru tudi izjava obtožene, »da se bo poboljšala, čim bo spoznala natančnejše cilje osvobodilnega gibanja«.<sup>148</sup> Pogojne obsodbe senati na podlagi navodila predsedstva sodišča narodne časti z 12. julija niso smeli več izrekati.<sup>149</sup>

Kazni, ki jih je izreklo sodišče narodne časti, so imele dolgoročne posledice. Obsojeni na izgubo narodne časti so bili črtani iz volilnih imenikov in niso mogli sodelovati niti na volitvah v

144 Čoh Kladnik, »Narod sodi«, 60.

145 AOSNM, Snč spisi.

146 Prim.: AOSNM, Snč spisi, Snč 1/45, Sodba, 10. 7. 1945; Snč 2/45, Sodba, 11. 7. 1945; Snč 3/45, Sodba 12. 7. 1945; Snč 5/45, Sodba, 13. 7. 1945; Snč 19/45, Sodba, 13. 7. 1945

147 Prim.: AOSNM, Snč spisi, Snč 2/45, Sodba, 11. 7. 1945; Snč 5/45, Sodba, 13. 7. 1945; Snč 19/45, Sodba, 13. 7. 1945.

148 AOSNM, Snč spisi, Snč 2/45, Sodba, 11. 7. 1945.

149 Čoh Kladnik, »Narod sodi«, 85.

NOO poleti 1945 niti na novembrskih volitvah v ustavodajno skupščino. Z izrekanjem kazni zaplembe premoženja je tudi Sodišče slovenske narodne časti sodelovalo v procesu podražavljanja zasebne lastnine po koncu vojne. Izrečene kazni, pa tudi ustanavljanje in organizacija sodišča ter priprave in potek množičnih postopkov, ki so bili hitri, kažejo, da so bili procesi pred Sodiščem slovenske narodne časti politični. Bili so del procesa utrjevanja oblasti komunistične partije in »čiščenja« po koncu vojne, v katerem je poveljna oblast obračunala s sodelavci okupatorjev in »domačimi izdajalci« ter s (potencialnimi) nasprotniki novega političnega sistema.

*Viri in literatura**Arhivski viri*

Arhiv Okrožnega sodišča v Novem mestu (AOSNM)  
Su spisi, Snč spisi, vpisnik Snč, 1945.

Arhiv Republike Slovenije (ARS)  
SI AS 1589/III Spisi Centralnega komiteja Zveze komunistov  
Slovenije, 1945–1979;

SI AS 1931 Republiški sekretariat za notranje zadeve  
Socialistične republike Slovenije, 1918–2006.

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL)  
SI\_ZAL\_NME/oo18 Okrožno javno tožilstvo Novo mesto,  
1942–1973.

*Časopisni viri*

*Ljudska pravica*, 1945.  
*Slovenski poročevalec*, 1945.

*Tiskani viri*

Broz, Josip – Tito. *Zbrana dela*, knj. 20. Ljubljana: Založba Borec, 1986.

Drnovšek, Darinka. *Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS 1945–1954*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2000.

*Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije*, 1945.

*Uradni list Demokratične federativne Jugoslavije*, 1945.

### *Spletni viri*

Katz, Vera. »Komunizam i represija: Sud narodne časti u Bosni i Hercegovini.« V: *60 godina od završetka Drugog svjetskog rata – kako se sjećati 1945. godine*, 145–66. Sarajevo: Institut za istoriju u Sarajevu, 2006. Pridobljeno 27. 9. 2022. URL: [https://issuu.com/institutzaistorijusarajevo/docs/zbornik\\_60\\_godina](https://issuu.com/institutzaistorijusarajevo/docs/zbornik_60_godina).

Matić, Zdravko. »Djelovanje Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj 1945. – osvrt na Srednjodalmatinski okrug i presudu Mati Podrugu iz Dicma.« *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, št. 60 (2018): 351–83. Pridobljeno 27. 9. 2022. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/309572>.

Mitrović, Momčilo. »Prilog izučavanju Suda časti na Beogradskom univerzitetu.« V: *Desničini susreti 2009.* ur. Drago Roksandić, Magdalena Najbar-Agičić in Ivana Cvijović Javorina, 177–87. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2011. Pridobljeno 27. 9. 2022. URL: <http://ckhis.ffzg.unizg.hr/files/file/pdf/Desnicini-susreti/DS-2009-pdf/DS-2009-12-Najbar-Agicic.pdf>.

Najbar-Agičić, Magdalena. »Sud časti Sveučilišta u Zagrebu kao element politike vlasti prema intelektualcima nakon 1945. godine.« V: *Desničini susreti 2009.* ur. Drago Roksandić, Magdalena Najbar-Agičić in Ivana Cvijović Javorina, 151–62. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2011. Pridobljeno 27. 9. 2022. URL: <http://ckhis.ffzg.unizg.hr/files/file/pdf/Desnicini-susreti/DS-2009-pdf/DS-2009-12-Najbar-Agicic.pdf>.

### *Literatura*

Brunšek, Roman. »Procesi pred sodiščem slovenske narodne časti v Ljubljani.« *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 43, št. 1-2 (1995): 106–13.

Čoh Kladnik, Mateja. »Narod sodi«: Sodišče slovenske narodne časti. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2020.

Čoh Kladnik, Mateja (ur.). *Brezpravje »v imenu ljudstva*. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016.

Čoh Kladnik, Mateja (ur.). *Revolucionarno nasilje, sodni procesi in kultura spominjanja*. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2014.

Čoh Kladnik, Mateja. »Sodišče slovenske narodne časti: propaganda.« *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 1, št. 1-2 (2017): 139–58.

Čoh Kladnik, Mateja. »Kazensko sodstvo poleti 1945.« V: *Brezpravje »v imenu ljudstva*«, ur. Mateja Čoh Kladnik, 73–92. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016.

Dovžan, Gašper, in Urška Tekavec. *Temne strani slovenske pravne preteklosti v luči slovenske ustave*. Ljubljana: Nova revija, 2001.

Ferjančič, Roman, in Lovro Šturm. *Brezpravje, Slovensko pravosodje po letu 1945*. Ljubljana: Nova revija, 1998.

Frommer, Benjamin. *National Cleansing: Retribution against Nazi Collaborators in Postwar Czechoslovakia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Gardaš, Miro, Salapić, Josip, in Tunjica Petrašević. »Sudski postupci pred sudovima za zaštitu nacionalne časti s posebnim osvrtnom na Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj za okrug Osijek – Virovitica.« V: *Istražne radnje i pomoćna sredstva u sudskim postupcima kroz povijest*, ur. Miro Gardaš, 157–80. Osijek: Pravni fakultet u Osijeku, 2010.

Grahek Ravančić, Martina. *U ime naroda!, Djelovanje sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj 1945. godine*, rukopis. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2022.

Grahek Ravančić, Martina. »U ime naroda: rad sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj 1945. godine.« V: *Človekove pravice in temeljne svoboščine: Za vse čase!*, ur.

Marta Milena Keršič in Damjan Hančič, 159–75. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2017.

Griesser Pečar, Tamara. »Show Trials in Slovenia: The Case of Ljubo Sirc.« *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 3, št. 1 (2019): 119–46.

Griesser Pečar, Tamara. »Značilnosti revolucionarnega sodstva.« *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 1, št. 1-2 (2017): 117–38.

Griesser Pečar, Tamara. *Cerkev na zatožni klopi, Sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960*. Ljubljana: Družina, 2005.

Guštin, Damjan. »Razvoj vojaškega sodstva slovenskega odporniškega gibanja 1941–1945.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 44, št. 1 (2004): 49–62.

Ivanič, Martin (ur.). *Dachauski procesi*. Ljubljana: Komunist, 1990.

Kobale, Mojca. *Sodišče narodne časti*. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, 2010.

Koncilija, Žiga. *Politično sodstvo: sodni procesi na Slovenskem v dveh Jugoslavijah*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015.

Melik, Jelka, in Mateja Jeraj. »Slovensko kazensko sodstvo v letu 1945.« *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016): 449–64.

Melik, Jelka, in Mateja Jeraj. *Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2015.

Melik, Jelka, in Aida Škoro Babić. »Postavitev stalnih partizanskih vojaških sodišč na Slovenskem.« *Arhivi* 35, št. 2 (2012), 353–64.

Mikola, Milko. *Rdeče nasilje. Represija v Sloveniji po letu 1945*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, 2012.

Mikola, Milko. *Sodni procesi na Celjskem 1944–1951*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 1995.

Mitrović, Momčilo. *Srpska nacionalna čast pred zakonom 1945. godine*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2007.

Oven, Marjeta, in Maja Vavtar. *Vrhovno sodišče na Slovenskem skozi čas*. Ljubljana: Vrhovno sodišče Republike Slovenije, 2016.

Podbersič, Renato. »Partizansko sodstvo na Primorskem.« V: *Brezpravje »v imenu ljudstva«*, ur. Mateja Čoh Kladnik, 9–28. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016.

Rozman, Stane. »Sojenje sodišča narodne časti v poletju leta 1945 v Celju.« V: *Iz zgodovine Celja 1945–1991*, ur. Marija Počivavšek, 33–56. Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 2006.

Škoro Babić, Aida. »Partizanska redna vojaška sodišča avgusta in septembra 1943.« *Arhivi* 36, št. 2 (2013), 347–57.

Šturm, Lovro. »Slovenia. Law and Non-Law after 1941.« V: *Slovenia in 20th century, The legacy of totalitarian regimes*, ur. Mateja Čoh Kladnik, 277–96. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016.

Šturm, Lovro. »Pravo in nepravo po letu 1941.« V: *Žrtve vojne in revolucije*, ur. Janvit Golob idr., 100–14. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije, 2005.

Tominšek Čehulić, Tadeja. »Vloga varnostno-obveščevalnih organov partizanskega gibanja v partizanskem sodstvu: smrt ali usmrtitev.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 51, št. 1 (2011): 207–20.

Tominšek Čehulić, Tadeja. »Partizansko sodstvo v Sloveniji med drugo svetovno vojno: kaznovalna politika in vprašanje smrtnih kazni.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 49, št. 2 (2009): 83–94.

Vodušek Starič, Jera. *Prevzem oblasti 1944–1946*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.

Vodušek Starič, Jera. »Ozadje sodnih procesov v Sloveniji v prvem povojnem letu.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 32, št. 1-2 (1992): 139–54.

## *The Court of Slovenian National Honour in Novo Mesto*

### *Summary*

The Court of Slovenian National Honour was established in early June 1945 to try those who had allegedly politically, culturally, artistically, economically, legally or administratively collaborated with the occupying forces and “domestic traitors” during the war; those who had allegedly maintained friendly contact with members of the occupying forces and authorities; and those who had allegedly held responsible posts in 1941 and contributed to the capitulation and defeat of the Kingdom of Yugoslavia.

One court of national honour was established in Slovenia; its seat was in the Ljubljana courthouse. Senates consisting of five members held sessions in Ljubljana, Kranj, Novo Mesto, Celje, Maribor, Ptuj and Murska Sobota. Setting up the court and organising the work of individual senates were slow, with the main problem lying in the lack of suitable (legal) personnel. Members of the senates were jurist judges, lay judges and secretaries. The senates of the Novo Mesto court of national honour were chaired by four jurists, namely Franc Burger, a trainee judge from Ljubljana, Dr Jože Ilc, an attorney from Ljubljana, Leopold Šmalc, a judge of the Ljubljana Local Court, and Karol Turk, a senior judge from Sevnica.

The first members and secretaries of the Novo Mesto court of national honour were sworn in on 4 July 1945; the first trial took place on 10 July. The court of national honour ceased to operate as early as 14 July due to the dissatisfaction of the Novo

Mesto district committee of the Communist Party with the work of the jurist judges. The main reason for the dissatisfaction was the severity of the penalties imposed as the court treated the acts of the accused leniently and imposed fairly mild penalties, including a number of suspended sentences. The party harshly criticised the work of the judges also because it believed they did not follow the guidance of the public prosecution service (and the Party) regarding the management of the proceedings. In nine trials, the Novo Mesto court of national honour sentenced 34 persons to the loss of national honour, 22 persons to light forced labour and six persons to a partial confiscation of property. After the court was abolished and a pardon was declared in late August 1945, the convicted were fully excused of forced labour. The legal implications of the penalty of the loss of national honour were limited to losing political and civil rights. The penalty of property confiscation remained in effect.

The penalties imposed by the court of national honour had long-term implications. Those convicted of the loss of national honour were removed from the electoral roll. By imposing the penalty of property confiscation, the court of national honour was also part of the process of nationalising private property after the end of the war. The penalties imposed, the establishment and organisation of the court and the preparations for and course of mass trials show that trials before the Court of Slovenian National Honour were political. They were part of the process of the Communist Party's consolidation of power and post-war "cleansing", in which the post-war authorities dealt with collaborators of the occupying forces and "domestic traitors" as well as (potential) opponents of the new political system.